

Valentina Bilacka

Narodowy Uniwersytet Politechniczny
Politechnika Dniprowska (Ukraina)
ORCID: 0000-0003-4532-2268

МОЛИТВА ЯК ФРАГМЕНТ ЖАНРУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІРО-ЕПОСІ

Співіснування декількох жанрових форм з функціонуванням різноконструктивних моделей та елементів архітекtonіки притаманне сучасним українським романам у віршах, які характеризуються міжродовими й міжжанровими дифузiями, контамінаціями, «тяжіють до накладання та жанрової синкретизації усередині групи і за її межами»¹. Своєрідність новоутворених унаслідок дифузії жанрів реалізує прагнення автора бути самостійним у виборі шляхів і способів відтворення задуманого, сприяє свободі та варіативності нарації.

Оскільки романи у віршах охоплюють події різних історичних періодів, письменники застосовують такі композиційні прийоми, як ретроспекція, спогади героїв про минуле, вставні жанри, сни, марення. *Жанр-вставка* – «композиційно локалізований жанр у структурі твору. У ролі жанру-вставки можуть виступати: *молитва*, епітафія, гнома, клятва, батьківське напучення, *сповідь*, щоденник, анекдот, притча, цитата. Поряд з цим – публіцистичні, наукові (часто квазінаукові) жанри: газетна стаття, хроніка, репортаж, інтерв'ю, некролог, наукова стаття, трактат тощо»².

¹ Т.В. Бовсунівська, *Жанрові модифікації сучасного роману*, Харків 2015, с. 125.

² А. Волкова, О. Бойченко, І. Зварич (ред.), *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*, Чернівці 2001, с. 198.

У книзі *Поетика: словарь актуальных терминов и понятий* за редакцією Н. Тамарченка, вставні (включені) жанри визначено як «інші» відносно художнього цілого «типи висловлювання», що «оформляють і завершують» (М. Бахтін) лише частину цього цілого. Вставні жанри – це передусім визначена «система засобів і способів осмисленого оволодіння і завершення дійсності». Вона функціонує всередині жанру й найбільш притаманна роману. Залежно від того, яку частину цілого «оформлює і завершує» вставний жанр, він може бути «конструктивним елементом» або ж навпаки, може визначати «конструкцію романного цілого»³.

Сучасний роман-медитація *Паломник* (2018) Ігоря Павлюка та історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах *Дивограй* (2017) Олесі Омельченко є творами, у яких контамінація унаочнює не лише поетикальні сполучення, а й структурні риси інших жанрів, які вказують на нерозривний зв'язок із фольклорно-етнічною традицією та національним духовним світом, українською культурою й історією загалом. Романи у віршах *Паломник* І. Павлюка, *Дивограй* Олесі Омельченко не були об'єктом наукового дослідження в означеному аспекті. Загалом ці твори є малодослідженими (існують статті, рецензії загального огляду романів – В. Біляцька, І. Платон, П. Сорока, А. Царук, Ю. Павельчук), хоча й потребують належного наукового поцінування.

Літературна молитва як похідна від культової молитви, що пов'язана з релігійною практикою, останнім часом викликає читацькі й наукові зацікавлення (В. Антофійчук, Т. Белоброва, Т. Бовсунівська, І. Даниленко, І. Ісіченко, І. Огієнко), у яких простежено різні аспекти її функціонування в українській літературі. Проте літературну молитву як жанр-вставку в сучасному ліро-епосі не досліджували. Мета статті – розглянути молитву як жанр-вставку, як художню адаптацію сакрального дискурсу, що слугує вираженню світовідчуття поетів і є однією з форм покаяння і відродження сутності людської душі, ознакою духовності та побожності українського народу в романах у віршах *Паломник* І. Павлюка, *Дивограй* Олесі Омельченко.

Сповідь, молитву як жанрові різновиди, що вирізняється з-поміж жанрового синтезу та жанрової контамінації і є структурним компонентом твору, ми вже розглядали в історичних романах у віршах *Сповідь*

³ Н.Д. Тамарченко (ред.), *Поетика: словарь актуальных терминов и понятий*, Москва 2008, с. 35.

Мазени А. Гудими, Маруся Чурай, Берестечко Ліни Костенко, Мотрині ночі Катерини Мотрич. У цих романах зображено події в Україні переважно XVII – початку XVIII ст., коли віра в Бога, у християнські заповіді була над усе, тому герої цих творів звертаються з молитвою до Господа, ходять у монастир, відвідують церкву для катарсису душ. Сповіді героїв, за задумом авторів, допомагають розкрити їхню внутрішню змістовність і є художньо-документальними полотнами з майстерно зображеними подіями та виписаними такими визначними особами України, як Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Маруся Чурай, Мотря Кочубей, Лазар Баранович, Марія Магдалина. Сповідь у цих романах у віршах, «крім емоційно-ефективних моментів, задіює морально-вольові, що дозволяє зосереджуватися на певних етапах свідомості й діяльності, підтримуючи активний зв'язок з Божественним»⁴.

Уже у визначенні жанру *Паломника*, роман-медитація, І. Павлюк спонукає реципієнта на осмислення проблем онтологічного, екзистенціального гатунку з філософськими узагальненнями. Медитацію здавна застосовують у культових релігійно-філософських психотерапевтичних практиках, це «розумова дія, спрямована на приведення психіки людини до стану поглибленої зосередженості, передбачає розмову і психологічну врівноваженість, певну відстороненість»⁵. Обравши медитацію як художню нарацію, автор роману у віршах *Паломник* прагне докопатися до прарокоренів розуміння свого буття й буття свого народу. І. Павлюк медитує із своєю «душею сам на сам», із зовнішнім світом, Всевишнім, репрезентуючи в тексті лексеми сакральної сфери – *Бог, заповідь, церква, молитва, сповідь*: «А я бреду від Бога до людей, / Яких прощати й причащати вмію. / Бо ними довгий час душа молилась. / Вела розмову з Богом і людьми»⁶, розкриває життя автора й ліричного героя крізь призму самопізнання.

Роман у віршах *Паломник* є молитвоцентричним текстом, автор називає твір «духовною дитиною» й починає його передмовою *Вертикаль. Молитва перед сповіддю*. Саме в медитації й сугестії, цих ліричних первнях, найяскравіше передано тональність молитовності й сповідальності. Отже, і авторське жанрове визначення, і назва твору, і оповідь ліричного

⁴ В. Біляцька, *Сповідь як структурний елемент сучасного українського історичного роману у віршах*, «Studia Ukrainica Posnaniensia» 2014, t. 2, с. 189.

⁵ А. Волкова, О. Бойченко, І. Зварич (ред.), там само, с. 317.

⁶ І. Павлюк, *Паломник*, Київ 2018, с. 121.

героя налаштовують на релігійно-літературне заглиблення. У перемові автор зазначає, що роман творився в період змін світогляду: з метафізичного на релігійний. Медитативність є найхарактернішою рисою певних містичних формул, котрим надається властивість впливу на перебіг подій, апеляція до Ісусового імені в християнсько-аскетичній практиці. За словами автора, він писав цей роман, бо «шукав свою молитву – розмову з Універсумом». «Я врятувався *молитвою й постом*. / Я врятувався Духа вертикаллю, / Коли пішов смиренно за *Христом*, / Не захлинувшись чорною печаллю»⁷.

У літературній молитві «жанровий код сакрального звернення до вищих сил накладено на життєвий і творчий досвід, особистісні прагнення й художні завдання суб'єкта твору, а це позначається на ступені трансформації класичної молитовної моделі»⁸. *Паломник* І. Павлюка не містить класичної молитовної моделі, але, оскільки це роман-медитація, то уже виклад змісту передбачає форму сповіді. Автор часто вживає молитовні формули, які несуть емоційне навантаження, звернення до суб'єкта промови, до ідеального реципієнта з благанням, проханням або подякою: «Назад погляну – *Боже мій...* / *Аз грішний*. / І вірш мій на березовій корі, / Можливо, прочита колись *Всевишній*. / Простить мені?... / *Бо вірш – молитва теж*. / У ньому славив я творіння Божі. / Усе тоді було мені святе: / І Сонце, й пташка, і колючі рожі»⁹.

У художніх творах, на думку Т. Белобрової, від «класичного жанру молитви лишаються формальні „знаки“»¹⁰. Такі «знаки», пряме *звернення до Бога*, маємо і в романах у віршах *Паломник* І. Павлюка, *Дивограй* Олесі Омельченко. Як правило, їх побудовано на сталих кліше й вони мають побутовий характер, допомагають розкрити порушені морально-етичні проблеми, у той же час відтворюють спілкування ліричного героя з Вищим адресатом містичної комунікації: «А тут: *«Ісусе! Поможі – бо горе!»*¹¹; *«Дай, Боже, їм... / Ти краще знаєш сам... / Хай не безсмертя... а життя*

⁷ Там само, с. 118.

⁸ І. Даниленко, *Молитва в поетичному дискурсі Шевченка*, «Слово і Час» 2006, № 6, с. 16.

⁹ І. Павлюк, там само, с. 123.

¹⁰ Т.А. Белоброва, *Сповідально-молитовні мотиви в українській класичній літературі (генеа, типологія, ідіостилі)*, Тернопіль 2007, с. 16.

¹¹ І. Павлюк, там само, с. 83.

у душах»¹². «Не розійшлися руки! / – Слава Богу!»¹³; «Не дай Бог, зачеплять мене!»¹⁴; «Я вже піду. Хай Бог з тобою буде. / Не знаю, чи колись ще зайду»¹⁵; «І де Безсмертя вічністю пробуде. /...О Господи, як страшно!»¹⁶; «...І молилась, й просила Бога / Стати птахою, щоб злетіти!»¹⁷; «О, слава Богу, подолали горе!»¹⁸; «Аве, Люди, вклонімося Богу. / Укріпи, Боже, віру в нас!»¹⁹; «Спасибі, Боже, бо ще бачу день цей! / Нехай розтане зі снігами біль, / Відступлять всі печалі і розпуки!»²⁰.

Сповідь ліричного героя роману-медитації *Паломник* має автобіографічний характер, містить дидактичні настанови, роздуми про гідність, про призначення Людини й Митця, про прояви тоталітаризму як суспільного устрою, від якого «біль душі» не має меж: «Цей ліро-епічний медитативний текст, сюжет якого – мій життєвський шлях від сімнадцяти (час мого вступу до військового училища і відчуття себе поетом) до сорока дев'яти років (*повернення до молитви і бажання піти в монастир...*), вірніше його образний пунктир»²¹: «І Божий Шлях в мені не має меж, / Як двоголоса пісня старовинна»²².

Паломництво, проща – мандрування віруючих людей до святих місць. Твір І. Павлюка – це правдива, істинна історія життя сучасника-поета із мандрями, філософськими роздумами, із заглибленням в історіософію осягнення дійсності та внутрішній світ: «Аз грішний творив цей роман для себе, зазвичай, у дорозі, у подорожах Україною і світом. Це – моя душевна, духовна підготовка до справжньої молитви, яку я забув чомусь, хоча якої навчили мене прабабуся Ганна та бабуся Тетяна, які як могли замінювали мені маму, яка пішла у інший вимір через кілька днів після мого народження, коли не зажила ще фізична пуповина, яка пов'язувала нас...

Але зосталася пуповина духовна...»²³.

¹² Там само, с. 123.

¹³ О. Омельченко, *Дивограй*, Дніпро 2017, с. 39.

¹⁴ Там само, с. 44.

¹⁵ Там само, с. 109.

¹⁶ Там само, с. 202.

¹⁷ Там само, с. 314.

¹⁸ Там само, с. 160.

¹⁹ Там само, с. 148.

²⁰ Там само, с. 415.

²¹ І. Павлюк, там само, с. 5.

²² Там само, с. 130.

²³ Там само, с. 5.

Один із способів пізнання світу і меж власних можливостей – подорожування. Ліричний герой роману, він же автор, «ловив» світ через Ленінград, Сибір, Байкал, Урал, Москву, повертаючись на Волинь, курсуючи між Києвом і Львовом, «подорожуючи в себе», навіть деякі розділи роману містять етимологію мандрів у назві: *Віртуальні подорожі, Подорож у себе*. Автор не мандрував до святих місць на сповідь, а прагнув пізнати себе, сповідатися перед Всевишнім, тому й веде розмову з розчарованими від утисків влади від часів «двоголового орла» до часів «імперії зла», яка нищила руйнувала душі (це козаки, засуджені митці, «сиві пацани»): «І дерево – як вірний Шлях до Бога – / Молочно-кровоно пахне і цвіте. / Іду до зір, як сік по цьому Древу. / Ще не чернець, та нетутешній вже. / Земному я не кланяюсь цареві. / Небесний мою душу береже. / І все моє життя – то Шлях до Нього, / Паломництво з падінням, болем травм. / З душі каміння падало під ноги, / А я стогнав... / І падав, / І вставав. / Моя країна, мій народ так само. / Так само, врешті, цілий білий світ»²⁴.

Ліричний герой роману, він же автор, звертається до молитви, «*Бо в молитві знайшов / Розуміння із власною долею. / На вічному полі*»²⁵. Оскільки автор – поет, він часто молитву порівнює із поезією, яка є такою ж широю, відвертою і життєнеобхідною: «*Бо все у мене зовнішньо чудово. / Як на душі – то знає тільки Бог. / Поезія й молитва – з ним розмова. / Погомонів – позбувся злих тривог*»²⁶. І. Павлюк вірить, що з допомогою Бога строфа «обезсмертиться», навіть порівнює поета з Богом: «*Поет. / Хто й весною / Душею осінній. / І самотній, мов Бог, / На веселі вселюдські свята*»²⁷. Невипадково саме в поезії з давніх часів і до сьогодні існує стійке уявлення про творчість як сакральну дію та про постать «поета як пророка» (І. Даниленко).

Події *Паломника* перериваються авторськими рефлексіями, сповідями-роздумами про гідність, про призначення Людини й Митця. У поетичному наративі роману медитативне звучання розмови подорожнього з самим собою, зі Всевишнім допомагає розкрити містичні образи – Голос Літописця, Внутрішній Голос, Зміна Ритму. Але ж завдання поета-

²⁴ Там само, с. 158–159.

²⁵ Там само, с. 150

²⁶ Там само, с. 125.

²⁷ Там само, с. 19.

-паломника – «ставати світлом добрим і простим», правдиво описати своє паломництво й паломництво свого народу, тому назву й ідею твору автор трактує так: «Паломник – це ж колишній перебендя, / Що втямив на свої святі свята, / Що тільки в Бозі – / Правда, / Смысл, / Осердя»²⁸.

У романі-сповіді *Паломник* поєднання філософського осмислення життєвих реалій від поодиноких людей до історичних обставин пропущено крізь призму християнського світогляду, тому автор закликає кожную людину мати в «душі Бога», бути високодуховними.

Як зазначено у *Лексиконі загального та порівняльного літературознавства*, у сучасній літературознавчій теорії спостерігається не досить чітке розрізнення філософської і медитативної лірики: перша містить рух від окремого, індивідуального до глибинних проблем буття, друга заснована на постулюванні поетом власної індивідуальності. В. Мовчанюк вважає поняття медитативної лірики ширшим, «оскільки воно є визначенням жанрово-стильовим, а не жанрово-тематичним, як філософська лірика, і стосується самого характеру, «способу» ліричного переживання поета»²⁹.

Історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах *Дивограй* Олесі Омельченко – про неперервність Життя, вічність і непереможність Любові. Віра у щасливу долю українського народу, України, людської цивілізації в цілому – наскрізна думка твору. Життя у романі читач сприймає як суцільний нескінчений потік, що його не може перервати смерть – все переплітається, неначе у вінку, – минуле, сучасне і майбутнє. Попри жанрове новаторство (має декілька номінацій – історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах), *Дивограй* О. Омельченко спроектовано на реальний світ. Відповідно до жанрового визначення роман має п'ять сюжетних ліній: історична (сюжетна лінія *Дивограй*), фантастична (сюжетна лінія *Космос*), історія краю та його величних героїв (розділ *Історія ріднокраю*), віра у високість і людяність (сюжетна лінія *Єдність*), взаємозв'язок минулого й майбуття з єдністю протиріч Віри, Любові, Надії (сюжетна лінія *Земля*). У кожній сюжетній лінії – біль за недбальство людини, змушену обставинами і часом часто жити жорстокістю заради тріумфу Добра, молитва до Бога про допомогу: «Ми –

²⁸ І. Павлюк, там само, с. 199.

²⁹ А. Волкова, О. Бойченко, І. Зварич (ред.), там само, с. 317.

брати всі по роду й коду. / Нас багато в космічній млі. / Колись вибух життю нашкодів. / Бог сьогодні дав шанс усім. / Розум людства розцвів у Безмежжі. / По галактиках різних ми, / Як вогні на високих вежах, / В лоні Божім, святим огні... / Помолімся Творцю її у дорогу. / Жде від нас порятунку час. / Аве, Люди, вклонімся Богу. / Укріпи, Боже, віру в нас!» / Ця молитва була мов промінь. / Бог нас чув, і відчули ми / Його тепле, сердечне Слово»³⁰.

Події роману відбуваються відразу у кількох площинах: до нашої ери, середньовіччя, XVII століття, сучасність та далеке майбутнє 5000 року одночасно у трьох Галактиках – М-13, туманності Андромеди, М-31 у сузір'ї Геркулеса та у нашій Галактиці, Чумацький Шлях. Історичні факти, безперечно, посідають чільне місце у творчому доробку й романі О. Омельченко, які подано через заглиблення в легенди, традиції українського народу, обряди, замовляння, молитви, перекази. Роман багатий на різні гілки вірувань народу, які лише доповнюють одна одну й без яких, за словами авторки, бідніли б емоції, уява, відсутньою була б душа. Адже найголовніше – це Творець Всесвіту, розумний Космос, клітинками якого ми є. «Для мене Бог – це вся земля й природа»³¹, – заявляє авторка, для неї Всесвіт сяє, як Бог.

Дивограй ускладнено різножанровими вставками, що набувають контекстуальної змістовності, зокрема і в назвах розділів: *Оберіг замовляння на силу, Легенда про сузір'я Андромеди, Вічноживе до Господа «Люблю», Сповідь амазонки* тощо. Для визначення семантики жанру-вставки необхідно усвідомлювати його у трьох структурних співвідносних між собою реальностях – «персонажа, оповідача та автора, незважаючи на те, хто є суб'єктом жанру-вставки, його носієм»³². Жанр-вставка в романі у віршах є молитва, її промовляють не лише герої, а переважно авторка, яка подає їх і як засторогу, і як покаяння, і як відродження сутності людської душі: «Мій Творцю, Всевишній Боже, / Зір верни сліпому! / Хай зроста в серцях духовність! / Мужнього дай Слова! / Хай ніяка в світі віра / Не приносить шкоди! / О людино, віруй, віруй! / Бог твого народу / Допоможе тим, хто просить. / Хто іде – здолає. / І боги в усі епохи / Хай живуть між нами!»³³

³⁰ О. Омельченко, там само, с. 148.

³¹ О. Омельченко, там само, с. 109.

³² А. Волкова, О. Бойченко, І. Зварич (ред.), там само, с. 199.

³³ О. Омельченко, там само, с. 354.

Фантастичні трагічні події застерігають людство від імовірних глобальних катастроф, яких, на думку письменниці, можна уникнути через самовдосконалення, гармонійну єдність з природою, любов до навколишнього світу та надбань поколінь. Боротьба із темними силами Космосу напружена: у ній перемагає Добро і Любов земного мужнього екіпажу зорельоту «Марія», до якого, у часі розгортання подій, приєднуються астронавти із планет Вісниця (зоря Сіріус), Санктуса (сузір'я Лебідь (зоря Лебідь – 61), Дему (туманність Агдромеди). «*Молився екіпаж за Славію, / Молився екіпаж за врятування / Від антисили / Мади і Адама. / Молилася Марія за кохання. / І Єва за Адама, / І весь Космос. Моливсь Адам Всевишньому. / І Лада / Молитви ті сприймала*»³⁴.

У романі О. Омельченко *Дивограй* є молитви, що версифікують молитву *Отче наш*, хоча й відходять від канону. У цих молитвах суспільні й національні проблеми переважають, вони переходять у пафосні благання за український народ, за рідну землю, мову: «*Отче наш, Всевишній Боже, ти завжди / На небесах! / Хай Твоє Ім'я святиться у просторах і часах! / Воля, Слава й Царство гожі будуть в небі / Й на Землі! / Хліб насущний дай сьогодні і помилуй нас. / Прости / Всі гріхи невольні й вольні, / як прощаєм боржникам. / Боже, не введи в спокусу! Від лукавого позбав! / Адже Сила твоя й Воля, Слава й Царство – / На віки. / Слався, Господи Всеможний! / В моім серці тільки – ти!*» / *Отче наш, що є на небесах! / Нехай святиться Ім'я Твоє. / Хай прийде Царство Твоє, / Нехай буде воля Твоя / Як на небі, так і на землі. / Хліб наш насущний дай нам сьогодні. / І прости нам провини наші, / Як і ми прощаємо винуватцям нашим. / І не введи нас у спокусу, / Але визволи нас від лукавого. / Бо Твоє є Царство, і Сила, і Слава / Навіки. Амінь / Слава Роду Всевишньому, / Єдиному і / Багатопроявному! / Батьку наш, ми любимо / Тебе, бо ти є світло і справедливість. / Пробач нам борги наші, / Тому що ми працюємо / Над собою, / Щоб бути мудрими і сильними / Захисниками України / І Роду свого. / Дай нам сили і терпіння, / Мужності і відваги / З честю жити чи загинути, / Натхненно виконуючи / Волю Твою. / Слава рідним богам!*»³⁵.

Ментальні поля планети зміцнюються завдяки героїці української історії, її непересічних творців, незнищенності обрядів, традицій, які

³⁴ Там само, с. 362.

³⁵ Там само.

існують і в інших світах української космічної спілки Славії. Головна героїня роману – Марія, академік, парапсихолог, президент Космічної Академії Сонячної системи (КАСС), відіграє важливу роль у призначенні зорельоту «Марія», у долі екіпажу. У 5000 році вона летить знайти свою Любов, космічну половинку, яку шукає серцем упродовж віків, у кожному своєму новому житті. Поступово мета польоту значно розширюється, набуває масштабу порятунку цивілізацій, розкиданих у Безмежжі. Члени екіпажу, шукаючи місцезнаходження Адама і Єви, дізнаються про справжні витоки життя на Землі (події на планеті Вісниці), звільняють силою енергетики думки та енергетично-інформаційного поля Всесвіту фонтони цивілізації планети Санктус, яка тотожна нашій цивілізації, визволяють із надщільних планкеонів Адама і Єву, відбувається зустріч закоханих. Цікаво, що назви планет, на яких живуть сакральні герої, читаються навпаки до їхніх імен. Адам живе на планеті Мада зорі Едем у сузір'ї Андромеди, а Єва – на планеті Аве зорі Медев (в Едем) у сузір'ї Геркулеса. Назви Галактик у астрономічній науці симетрично співпадають: відповідно туманності M-13 та M-31.

Авторка *Дивогораю*, зображаючи поступ української цивілізації через пласти історії, стверджує не лише силу волі, безстрашся, мужність народу, а й усіма подіями робить висновок – не можна давати себе топтати, припинювати, адже за чистоту життя українці проливали віками кров. І зараз цю ганебну війну, розпочату «старшим братом», необхідно припинити, закликає авторка і молиться наприкінці твору за конкретну людину, і за людство в цілому: «*О Господи, Творцю небес й Землі, / Творцю цивілізацій і Людини, / Хвала тобі і Слава! Хай однині / Любов лиш квітне у житті святім! / О сили неба й матінки-Землі, / Всі Вищі Сили, від падінь спасіть, / Від хладу й зла, від ворогів й печалі, / І від гордині й немощі спасіть! / О сили неба й матінки-Землі! / Всі Вищі Сили, від падінь спасіть, / Від хладу й зла, від ворогів й печалі, / І від гордині й немощі спасіть! / Простіть людину за усе нелюдське, / Наставте нас на істинні шляхи, / І вразуміть, й додайте сили духу / Творить Добро прекрасне на віки! / О Мати Божа, Сили Вищі всі, / Ісусе рідний, від падінь спасіть! / О сили неба й матінки-Землі!»³⁶. Ця молитва в романі сприймається не лише як художній, а й як сакральний текст. Молитва, за *Словником-довідником з релігієзнавства*, –*

³⁶ Там само, с. 452.

це «1. Звернення священика або самого віруючого до Бога, Богородиці, святих, ін. надприродних сил з проханням про дарування блага, заступництво, відвернення зла. 2. Канонізований текст або вільна імпровізація віруючого, звернена до Бога, Богородиці, святих»³⁷.

Пласти історії в романі заглиблено в слов'янську міфологію, християнську традицію, текст доповнюють обробки автентичних замовлянь, які можна назвати авторською знахідкою. Замовляння в романі у віршах перегукуються із тими, що дійшли до нас із давніх-давен і є продуктом тієї духовної епохи, коли людина переходила від усвідомлення всеїдності буття до усвідомлення власної індивідуальності й своєї унікальності. Характерною особливістю замовлянь є збереження в них першооснови подвійного значення слова – одночасного утримування в слові його сакрального й профанного значення. У замовляннях через слова звичайної (побутової) мови вибудовано сакральний прообраз світу та прапоезія, яка зберігає в мисленні силу істини буття. Саме це послужило самоствердженням людини в системі суспільних відносин: «Ярило силою вогняною, / Ярило силою земною, / У мій дім іди, / Силу мені принеси. / Хай мої руки / Стануть бистрії круки. / Хай мої ноги / Стануть міцніі строги... / Замовляю я воїна межового, / Що йде на діло родове / Заради роду славного, / Заради відродження Славії / У Всесвіті преславному, / Заради відродження Любові / У кожнім подиху і слові. / Хай Вогонь Всевишнього / Згасає у серцях відважних / І об'єднає подвижників, / І роз'єднане цілим стане, / Осявши бездоганну Гармонію / Безмежжя...»³⁸.

М. Новикова, Я. Новицький, І. Огієнко молитву розглядали як пізніше «християнське нашарування», яке виникло тоді, коли із плином часу сили слова самої по собі вже було недостатньо для дієвості замовлянь. Тому знахарі, шептухи почали підкріплювати свої магічно-сакральні твори іменем Божим, Спасителя, Божої Матері, святих (Миколая, Юрія, Варвари), а письменники їх художньо інтерпретували. Наприклад, у *Дивограї*: «Колись дитя родила на Землі / Марія, від Всевишнього зачате. / Пречистій Богородиці святій / Судилося віки в часах сіяти. / Це Мати Божа, що своє дитя / В ім'я прощення грішників залятих, / Неначе своє серце, віддала, / Щоб світ любов'ю спалахнув з прокляття. / Ця віра сййна

³⁷ В.М. Шевченко, *Словник-довідник з релігієзнавства*, Київ 2004, с. 234.

³⁸ О. Омельченко, там само, с. 182.

світить дотепер, / Бо подвиг в ім'я людства не помре. / Христос і Мати Божа – в серці Світу. / Лиш забажай – і шлях тобі освітять»³⁹.

Ідеї роману у віршах авторка розкриває в контексті національних проблем: «А Україна напівгола, вбога / Із купки мільйонерів визирає, / Які вже навіть не бояться Бога. / Їм головне – що зараз їх чекає»⁴⁰. Вона репрезентує етнозакорінені й фантастичні образи, типові народно-поетичні архетипи й літературні молитви як наскрізні символічні структури ментальності. Відтворюючи найдавніші шари пам'яті, письменниця просить Всевишнього зберігати досягнення людства, що стоять на сторожі цілісності культури і життєвого досвіду. О. Омельченко пояснює, що в романі у віршах використано, крім канонічної молитви *Отче наш*, молитву рідновірів *Слава єдності*, молитви давньоукраїнців *Слава Птиці віщій*, *Слава відданості*, *Замовляння від усього злого*.

У романі утверджується думка – ми не самотні у Космосі, ми – єдине ціле, Славія, ми одного роду-племені. Космос ближчає, стає рідним. Висновок роману несе високе моральне навантаження: лише коли сам маєш чисті помисли, сильний духом, свято бережеш та вдосконалюєш віру у Господа, Творця, коли стаєш Людиною з великої літери у Всесвітньому масштабі, перед тобою відкриється радісно-захоплюючий Дивограй життя, єднання з іншими цивілізаціями. Та довіру потрібно заслужити бездоганністю чистоти душі і серця, берегти це почуття відповідальності за себе, за власну цивілізацію та за іншу.

Отже, роман-медитація *Паломник* Ігоря Павлюка, історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах *Дивограй* Олесі Омельченко відзначаються порушенням нагальних проблем, новаторством жанрових модифікацій, введенням різножанрових вставок, що набувають контекстуальної змістовності, як у текстах, так і назвах розділів. Молитва в романах слугує вираженню світовідчуття поетів і є однією з форм покаяння і відродження сутності людської душі, ознакою духовності та побожності українського народу. У творах звучить заклик до ідеалізації людських стосунків через пряме звернення до Бога, на суспільно-етичному рівні інтерпретовано визначні події, архаїчні пласти вірувань народу як магічної й духовної його сили.

³⁹ Там само, с. 224.

⁴⁰ Там само, с. 451.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Белоброва Т. А., *Сповідально-молитовні мотиви в українській класичній літературі (генеза, типологія, ідіостилі)*, Тернопіль 2007.
- Біляцька В., *Сповідь як структурний елемент сучасного українського історичного роману у віршах*, «Studia Ucrainica Posnaniensia» 2014, t. 2.
- Бовсунівська Т. В., *Жанрові модифікації сучасного роману*, Харків 2015.
- Волкова А., Бойченко О., Зварич І. (ред.), *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*, Чернівці 2001.
- Даниленко І., *Молитва в поетичному дискурсі Шевченка*, «Слово і Час» 2006, № 6.
- Омельченко О., *Дивограй*, Дніпро 2017.
- Павлюк І., *Паломник*, Київ 2018.
- Тамарченко Н. Д. (ред), *Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий*, Москва 2008.
- Шевченко В. М., *Словник-довідник з релігієзнавства*, Київ 2004.

Valentina Bilyatska

Dnipro Polytechnic National Technical University

SUMMARY

Prayer as a Fragment of the Genre in Modern Ukrainian Lyric-Epic

Modern Ukrainian novels in verses that are actively included in the cultural space are marked by the violation of urgent problems, the innovation of genre modifications, and the introduction of inserted genres into the text. Igor Pavlyuk's novel-meditation *Palomnyk* (2018), Oles' Omelchenko's historical-philosophical and fiction novel-essay in poems *Divogray* (2017) are selected for analysis which referred to the close connection with the folklore and ethnic traditions, contain poetic combinations, structural features of the genre such as prayer, which serves to express the poets worldview and is a sign of spirituality and piety of the Ukrainian people.

The authors of the novels in the poems introduce confessional inclusions in the texts with attachment to the religious canon, and confession, prayer is one of the forms of repentance and revival of the essence of the human soul. In the preface "Prayer before confession" of the novel *Palomnyk* it is noted that the novel was created in a period of changing worldview: from metaphysical to religious, and its genre definition encourages the recipient to understand the problems of ontological, existential nature with philosophical generalizations: the author meditates with his soul, the external world and God.

The events of the novel *Divogray*, according to the genre definition, take place in many areas: BC, Middle Ages, 17th century, present and distant future of 5000 simultaneously in three Galaxies, it is complicated by multi-genre inserts that acquire contextual content, as in the names of chapters (“Amulet of the Order of Force”, “Eternal to God”, “I Love”, “Confession of the Amazon”), and canonical and authorial prayers. The work calls for the idealization of human relations through a direct appeal to God at the socio-ethical level, interprets outstanding events, archaic strata of the beliefs of the Ukrainian people as their magical and spiritual strength, reproduces layers of Ukrainian historical and cultural memory.

Key words: genre-insert, novel in verse, prayer, belief, confession.

Ключові слова: жанр-вставка, роман у віршах, молитва, вірування, співідальність.